

Školovanje Frana Supila

Poznato je: Frano Supilo je čitavoga svog života, dopunjavao svoje oskudno i neadekvatno obrazovanje poljoprivrednog tehničara: između dvije polemike, za vrijeme kratkih boravaka u Italiji i u Beču, grabio između dva štamparska i urednička posla... Medutim, tako je nekako bilo i sa onim malim znanjem, što ga je bio sakupio do svoje dvadesete godine u dubrovačkim školama.

Franov otac, »Ivo kamenar«, imao je osim njega još i Jakova (Jaka), Điva i kćer Mariju. Četvoro djece! A zarada nadničara zidara morala je biti malena, jer se u jednom popisu učenika — siromaha pominje i Marija Supilo¹. Ta nemaština je prvi i najglavniji razlog Franovog teškog i nemirnog školovanja, a drugo će doći po sebi u malom austro-garškom gradiću Dubrovniku čim se temperamentnom i darovitom starčevićancu pruži prilika da istupi. A ta se prilika pružila čim je Supilo prešao iz pučke u građansku školu.

Početak je, izgleda, bio odličan, jer ga je odmah zapazio njegov profesor crtanja Baldo Kosić², i sam radin i darovit čovjek, kao dobra crtača pa ga je počeo upućivati u svoj predmet i u vanškolsko vrijeme. Frano mu je odlazio — kako priča njegov brat Đivo³ — čitavu jednu godinu⁴, a osim toga i ostali njegovi profesori su ubrzo uvidjeli, da im je on »najvaljatiji učenik«...

I onda odjednom, početkom 1885., došli su u Dubrovnik Rudolf i njegova žena Stefaniya Habzburg, da kumuju svečanosti otvaranja neke zaklade, koja će nositi njihova imena. Da bi svečanost bila veća, pred taj su princovski par izvele školske vlasti i djecu, da i ona učestvuju u dočeku i da pozdrave te, za ono doba, veoma ugledne goste. U toj gomili učenika i učenica bio je i petnaestogodišnji Frano Supilo zatim dvanaestogodišnji gimnazijalac Melko Čingrija i njihovi drugovi, također gimnazijalci, Niko i Dragomir Gučić, pa Stjepo Gjivić i Josip Heller, koji je imao 16 godina i bio je najstariji u toj maloj grupici. I kad je Habzburg prolazio mimo njih, sva su se leđa savijala, sve je izražavalo poštovanje, samo su ova šestorica dječaka stajala demonstrativno mirno, ne klanjajući se. »Uzbuđenje u malom gradu, kakav je tada bio Dubrovnik, bilo je pojmljivo«, piše Josip Horvat u svojoj knjizi »Roman jednog hrvatskog političara«.

Sva šestorica su odgovarala pred školskim vlastima: petorica u gimnaziji, a šesti Supilo, u građanskoj školi⁵.

Ispitivali su ga Stefan Castrapelli⁶ i Vice Adamović⁷, čija politička uvjerenja nijesu bila ista kao, eto, toga momčića, koga oni, uostalom, i nijesu uzimali ozbiljno, jer su smatrali, da je tu umiješana neka »treća ruka«⁸. Zapisnik o tom saslušanju Supilovom, koji je vođen pedantno i u kome je zabilježeno tačno gotovo svako pitanje i svaki odgovor, sačuvan je u arhivu dubrovačkog mjesnog školskog vijeća, koji se nalazi u sklopu Državnog arhiva u Dubrovniku. Evo ga:

»U uredu ravnateljstva pučke i građanske učione u Dubrovniku 27. III 1885. — Prisutna gospoda niže potpisana, pred koju bi pozvan Frano Supilo, učenik trećeg razreda građanske škole. — Upitan učenik Supilo, jeli se družio s onijem gimnazijalcima, koji su pod istragom radi pogibeljnijih političkih čuvstava, odgovori da jest, i to s učenicima Hellerom, Nikolom i Dragomirom Gučićem, Čingrijom i Stjepom Gjivićem. — Upitan što ste bili naumili učiniti, prigodom prolaska NCK Visosti Kraljevića Rudolfa i Stefaniye odgovori: Bili smo odlučili da jih ne ćemo na prolazku pozdraviti, ali sasvim tihem, kada su bili u Rieci (dubrovačkoj — HH), ja sam jih pozdravio, ali prvi put u gradu niesam, jer smo se bili tako dogovorili. — Nadalje upitan, jeste li se sastajali na kakvom skrovnu rajuštu odgovori: Jesmo u učenika Čingrije i to kad ja sam, a katkad i po dva ili više nas. — Na upit, jesteli se prisizali na kakvoj zastavi odgovori: Jesmo, ali tu nije bilo ništa plitičkoga. — Na primjedbu, kako on može znati, da u tomu nije bilo ništa političkoga, odgovori: Mi smo se zaklinjali, da će mo' biti uvijek Hrvati i da će mo' na književnom polju uvijek raditi za to načelo. Upitan jesteli bili ustojili među sobom kakva društva, reče: Jesmo, ali u tu svrhu, da svaki na sedmicu prinese po koji novčić, da se može nabaviti koja knjiga, a političkih novina nije nikakvih bilo. Nadaije ispovijedio je, da je obstojao i *statut* (podvukao zapisničar — HII), ali da su ga razparali. — Na dalje ispitivanje odgovori, da u statutu nije bilo ništa političkoga, a da je bilo, da ga nebi nitko našo. — Upitan dalje, jesi li ti to činio spodpunim uvjerenjem da znaš, što činiš, odgovori: Jesam, jer bi se bojao da tomu nebi tkogod od staresinah u trag ušao. — Na upit, jesteli prolazec preko straduna ispred konzulata Belgijan-

škoga, među sobom govorili: »Vratimo se natag, jer će nam orao oči iskopati« odgovori Jest jedan i to Heller. — Upitan, jeli istina, da je ta družina odlučila bila odkinuti s kakove slike glavu Nj. Veličanstva i po dvoru je na okolo nositi, odgovori: Ja zato ništa neznam. — Upitan, znaš li ti za Starčevića i kako si za njega doznao, odgovori: Doznao sam čitajući srpski list, koga sam dobio od trgovca gos. Miha Medora. Znam o njemu da je pošten čovjek, koji ne priznaje nagodbe s Ugarskom i brani prava Hrvata, koja su im udjeljena od prvašnjih Ugarskih kraljevah. — Na upit, jesi li igda u ovoj školi čuo štogod govoriti o Starčeviću i o politici uopće, odgovori: »Nijesam nikad ništa, odkagod školu pohađam«. — Opet ponukovan, da kaže duševno jeli u školi štogod o tome čuo, odgovori: »Nijesam nikad ništa«. — Na pitanje, jeli iz potpunog uvjerenja ili samo za šalu do toga došao, da će biti pravi Hrvat i sveđ braniti hrvatsko pravo, odgovori: »Jesam baš iz uvjerenja, a ne za šalu, jer su to ozbiljni posli, a niesz stvari od igre.« Na dalje reče, da će sveđ ostati Hrvatom i da bi tako misliti morao svaki pravi Dubrovčanin. — Na pitanje, jeli do toga uvjerenja došao čitajući knjige, ili se je za kim poveo, odgovori: »Nijesam se za nikim pove(o), nego sam čitao nekoliko povjesti razni spisateljah, kao »Hilferdinga« Prokopija, i nekoje druge. — Opmenut od podpisanih starešina, da se okani politike, jer to se u svakom obziru učenicam ne pristoji, a i zakoni sami to zabranjuju; i pošto su mu predočene sve zle posledice, koje bi ga mogle snaći, odgovori: »Obećavam, da ću se unapred svake politike kaniti.« — Pročitano, odobreno i potpisano. — Supilo F.«

Iza Supilova potpisa potpisi su Vice Adamovića, Castrapellia, perovode Vodanovića i šestorice Supilovih suučenika: Bogoslava Medinia, Dragutina Mičića, Nika Kelleza, Iva Ferisa, Antuna Cara i Miha Marinovića. Oni su u toj istrazi bili svjedoci, jer su vidjeli, »da učenic Supilo donosi u školu... trobojnih zastavica a na njima s druge strane pisano: »Živio Starčević«, »Bog i Hrvati.«

To je prvi tipični Supilov istup sa svim, isto tako tipičnim, posljedicama; tu je počeo, kako bi rekli Krleža i Horvat, »roman« toga »proletera s Konala«, jer u arhivu nautičke škole ima ovaj brzoglav: »Eccello Consiglio scolastico provinciale, Zara. — Supilo allontanato pro tempore dalla scuola civica, Heller espulso dal ginnasio chiedono essere ammessi in questo Istituto. Supplico istradamento se riceverli. — Direzione scuola Nautica.«¹⁰

Dakle, pošto su odalčeni za izvjesno vrijeme, svaki iz svoje škole Heller i Supilo traže upis u nautičku školu. Ali odmah u slijedećem aktu (br. 98. od 3. X 1885.), u svom redovitom izvještaju provincialnom školskom vijeću, Lujo Klaić javlja: »Nel corso dell'iscrizione degli allievi in questo Istituto per l'anno scolastico ora cominciato, si presentarono per essere iscritti i giovani Supilo e Heller. Era noto, allo scrivente che ambidue si trovarono avvolti nel processo che ebbe luogo su di allievi del locale ginnasio in seguito ad alcuni fatti riprovevolissimi succeduti nell'occasione des passaggio per Ragusa delle Alteze I. S. e R. R. il Principe Ereditario e Augustissima Sua Consorte. In seguito a quel processo il Supilo, nella seduta del 14. Aprile del Consiglio scolastico Distrettuale, fu allontanato pro tempore dalla Scuola Civica che frequentava (podvukao — HH), ma non è noto alla scrivente se l'Autorità Scolastica Superiore decideva la sua riammissione... Mi permetto di aggiungere che ambidue sono di poverissima ed onesta famiglia e che, per quanto è noto alla scrivente, in questa fra tempo mantennero una condotta irreprensibile, dando così prova che il pentimento mostrato allora quando puniti, era sincero e serio. — Ragusa, 5. ott. 1885. — L. Klaić.«

Vjerovatno i zbog te očite direktorove sklonosti, Supilo i Heller su jednoglasno primljeni — kako se vidi iz akta br. 111/1885. — u nautičku školu, pa su iza toga gotovo tri mjeseca — u januaru 1886. — poslali iz nje ovu molbu: »Čast je pisućemu Ravnateljstvu dostaviti Slavnom Odboru (za dodjeljivanje stipendija u Zadru — HH) molbenicu učenika ove nautičke škole, koji žele da dostignu podporu. Od ovih Supilo i Gjivić početkom ove godine uljegli su u prvi razred i nastoje marljivo oko učenja, Jelić i Heller nalaze se u drugom razredu usljed prijamnog izpita, koga položise ovih dana.«¹¹ Ali na to je odbor iz Zadra odgovorio: »Uvaživ molbenice amo sprovedene prijatnim Dopisom 12. studenoga 1885. br. 126., Zemaljski odbor udjelio je zemaljsku stipendiju od godišnjih fio 150. Josipu Helleru, učeniku II razreda,

Dragu Jeliću, učeniku II razreda, Stjepu Gjiviću, učeniku II razreda... Nek paka povrati Franu Supilu njegovu molbenicu, dojavom da su stipendije drugim udjeljene) podvukao — HH) — Zadar, 23. siječnja 1886. — Presjednik Vojnović.«¹²

Iza toga se više u administraciji »Nautike« ne spominje Supilovo ime. Samo u »Protokolu br. 2.« (direktorov redoviti izvještaj o stanju u školi — HH) od 20. II 1886. piše, da je jedan učenik napustio zavod (... poiche uno abbandonò l'Istituto...), a to je, po svoj prilici, bio on, jer je već godine 1887. dak poljodjelske škole u Gružu¹³ i, prema njenim programima, među odličnim je uenicima, a ima i stipendiju¹⁴. Ali, nažalost, osim tih programa i oskudnih podataka u njima nema ništa o Supilovom učenju u toj novoj školi, jer potpunog njenog arhiva i nema; postoje samo ostaci.¹⁵ Pa ipak ti programi kazuju još da je on ostao u toj školi i do završetku školovanja godine 1888.¹⁶ kao prefekt (stručni odgojitelj) pored nekog Buzolića i da su jedan drugoga zamjenjivali¹⁷ kad je bilo potrebno i onaj koji je ostajao u školi, morao je nadgledati »pitomce od 8 sati ujutro do 8 sati u večer« i predavati »na mjesto gore rečenoga (tj. odsutnoga — HH) prefektra 3 sata na sedmicu«.

Zanimljiv je dokumenat o sukobu sa nekim Nikom Metkovićem, odličnim učenikom, na čije se ponašanje potužio Supilo upravi škole i ona je, »ispitav točno tužbu prefekta g. Supila proti pitomcu Niku Metkoviću, rad njegova bezobrazna ponašanja prema njemu i pitomcem«, zaključila, uz pristanak nastavnčkog vijeća, »istoga pitomca pred svimi daci strogo ukoriti, a prekrši li još jednom ustanovu ove škole, predložiti da Tomu slavom kuratoriju¹⁸ na izključenje. Pošto si je ali gore rečeni pitomac prigodom ukora dozvolio nazvati prefekta g. Supila živinom a ne čovjekom, predlaže podpisani učiteljski zbor Tome slavnomu kuratoriju, pitomca II razreda Niku Metkovića na izključenje sa ovog zavoda.¹⁹ Zašto se sukobio taj devetnaestogodišnji prefekt sa Metkovićem i da li se sukobljavao samo s njime? U sačuvanom dijelu arhiva ove škole na to pitanje nema odgovora.

Svim tim fragmentima treba dodati još i onaj dokumenat, koji je označen brojem 12903 od 15. X 1889. školske administracije, u kojem upravitelj Hreljanović spominje Supilove odlaske na put, »per istruire la popolazione di questo distretto politico sul modo di combattere la peronospora«. Josip Horvat u spomenutoj knjizi piše, da su baš ti izlasci u dubrovačku okolicu među seljake u Supilu razvili dar okretnog političkog propagatora. Ali o tome ima još i u jednom veoma interesantnom pismu, koje je napisao dru Peru Čingriji Stjepan Bulić, nastavnik u poljodjelskoj školi. On se tuži tom uglednom članu kuratorija i istaknutom političaru na predsjednika Frana pl. Gondolu, da usput pominje i Frana Supila. Iako je negdje zajedljivo i ne bez razumljive jednostranosti, ovo pismo je ipak napisano mirno (adresat je lako mogao provjeriti infomacije iz pisma) i može biti priloga u objašnjavanju i Gondolinog karaktera i prilika, u kojima je Gondola igrao značajnu ulogu sve do svoje tragične smrti (samoubistvo). Osim toga Stjepo Bulić je neki rod arheologu don Frani Buliću. To, naravno, ne može utjecati na vjerodostojnost tvrdnji u pismu, ali pokazuje opredjeljenje i — možda — pozadinu sukoba, njegov smjer.

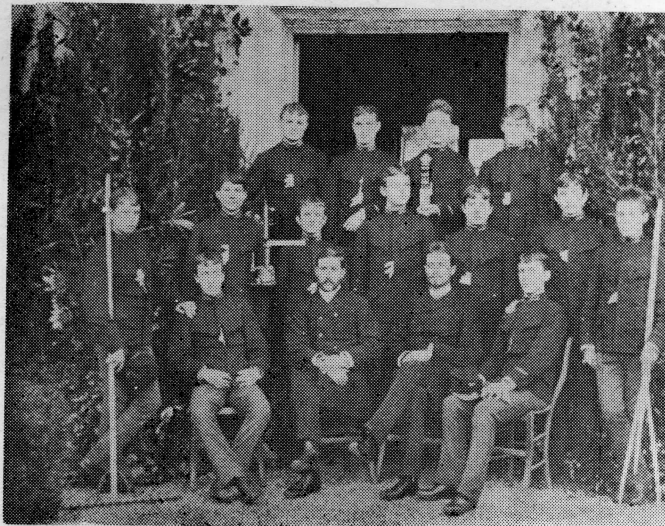
Evo toga pisma:

»Veleučeni gospodine doktore! — Od malo dana pred izborim pak do danas, naš Barunić (Gondola — HH) strašno je bio napeo roge na nas dvojicu (na Bulića i na Hreljanovića — HH), a osobito pak na mene. Doduše ni prijašnje njegovo ponašanje nije bilo sasvim korektno, nu ipak dalo se je pretrpjeti. — Od ovo malo dana imao sam š njime besida ovo već po treći put, pak me je to tako ogadilo da sam se odlučio zahvaliti na svom mjestu, ali prije nego li to učinim molio bi Vas za kakav savjet, nebi li ovu stvar što moguće ljepše opremio. — Da mi ipak Vi veleučeni gospodine uzmognete dati dobar savjet, tu ću Vam u kratko i čisto i istinito (podvukao S. Bulić — HH) pisati kako i zašto se je sva tri put među nama ta galama dogodila. — Prvi put je to bilo malo prije izbora tj. koncem prošloga mjeseca. Jednog dana dođe on u zavod, sa svojim rođakom Bondom a ja smo ih i Hreljanović pratili. Obilazeći zavod, našao je svakom mjestu što da primjeti, a to samo za to da pred Bondom pokaže svoju vlast povrh zavoda i nas istih; ali pošto se je Hreljanović tomu dosjetio, to mu je na svaku primjetbu u kratko što odgovorio samo da se ispriča, stideći se prisutnosti Bondine. Napokon eto nas pred ulazna vrata dođne kuće, gdje su učenici prvoga razreda činili se-

mestralnu zadaću iz kemije sa vratima i prozori rastvore-
nim, tako da su do beside mogli dobro čuti. — Ja i Hrelja-
nović razjareni na opaske učinjene pred Bandom, očekiva-
smo još samo jednu za da mu se osvetimo. — Na zidu vino-
grada kraj prvog razreda stajala je njekakva krpetina što
je neznam tko tu čas ostavio. Čim je on to vidio upita prije
Hreljanovića: *što radi tu ta krpa?* neznam, odvrati mu on,
a onda okrenu se k' meni pa: a znate li Vi? — neznam —
Na takav naš složeni odgovor razjaren poput lava stao na
vas glas (alla Gondola) vikati: *Ta ako Vi neznate tko mora
znati?* — A ja njemu doviknem. Gospodine Barone znajte da
to nije ni mjesto ni način postupanja sa učiteljem poljodjel-
skog zavoda, nego Vi to ostavite za Vašu služinčad, a
ako imate što primjetiti eno Vam Ravnateljstva a ne ovdje
gdje daci čuju. Uz to se Bonda izšuljao vani i ode na ter-
racu a Gondola zablezeknut na takav odgovor pođe i on
za njim, nu kad je vidio da se mi dva nemićemo s mjesta,
sjetio se svoje pogreške te se povrati k nama da se ispriča.
Tek onda smo ga pograbili i svu mu pjesmu izpjevali, kudec
radi njegova bezobrazluka i prostote. To je trajalo nješto pol
sata pak onda on i Bonda odoše kao opareni. — Nije pro-
šlo drugog pol sata kad eto njega opet u zavod, zazvoni na
vrata (to je obični znak, da moramo doći u susret), a mi
kao da i nečujemo ostadosmo svaki u svojoj sobi. Kad je
vidio da nas neima doli a on onda pođe u Ravnateljstvo i
tu se opet zametla živa kavga među njim i Hreljanovićem.
Hreljanović mu ponovio opet svu pjesmu a kad mu Gon-
dola reče da je njegov temperamenat takav, samo za čas a
da se za kratko umiri i na sve što je bilo zaboravi; Hrelja-
nović njemu na to: A moj je temperamenat sasvim drugačiji,
jer kad se ja najedim radi uvriede, nezaboravljam tako
lahko, pa znajte da sam ja u stanju za što takova i ubiti
Vas na mjestu. To je Gondolu malo obolo, te je našao
shodnim razpravu prekinuti i pitati za oprost. — Par dana
iza te prve galame Hreljanović je pošao u Beč a ja ostadoh
sam u zavodu. — Jedne nedjelje naime, sutra dan iza dovr-
šeni izbora, imala se je držati sjednica kuratoriuma radi
Supilova dopusta, i ja podoh također s'njime u Dubrovnik.
Putem vozeć se susretosmo glasovitog mladoga Muhoberca i
oni se *osbitom pobožnošću pozdraviše*²⁰; netom ga mimo-
idosmo upita me on: — *Ima te li sjena?* — rekoh — imamo.
A znate li Vi gospodine Doktore što je taj upit značio? Evo
Vam: Muhoberac, kako znate, bio je njegov poglaviti kortež
za vrieme izbora, a on da mu se za to oduži, obećao mu
da će u njega kupiti sjeno za zavod. Nami treba do 100 kv.
sjena a to bi Muhoberac bila ljepa jabuka, jer se nebi gle-
dalo na cieniu. — Sad još nješto. Iza izbora rekoh ja njemu
jednom — Z'bogom sada naše večere družtvene u Gružu,
jer odsad Gik neće htjeti doći gdje Šutić i Vodnica, a oni
neće gdje je on. Na to će on meni: Što Vam briga za Gika,
samo mi gledajte biti prijateljem Šutiću, ono Vam je po-
štenjak. Znao sam odmah kamo taj vjetar puše pak sam zato
i prenućao. — Prošle sedmice, neznam doduše koji je dan
to bio, dođe Vam pred večer Duišin²¹ u zavod, ali pošto
mene nije bilo to se je on zadržao sa našim prefektom Supi-
lom. Baš je izlazio iz zavoda, a ja pred zavod, tu se po-
zdravismo i podosmo do kafe. Tu smo pred kafom sjedili ja,
on i Niko Pozza²² te smo se i koje kakovim stvarim razgo-
varali. Kašnje je tu banuo i Vencilović, ali se je samo malo
zadržao i pošao dalje. Malo poslie devete, Duišin da će kući
a ja ga malko popratio pa i ja svojoj krenuo. Kad sutra
dan u jutro eto Gondole u zavod, pozove me k sebi u kola,
jer da mi ima nješto reći i podosmo dalje. — *Recite mi,
gospodine Buliću, zašto ste mi onako oštro jučer odgovorili —
Zapovjedite — kad sam Vas zvaao?* Ja rekoh: da to je moj
obični odgovor, koji nije ništa značio, nego to je od Vas, sam-
mo wood, jer mi doista imate što drugo reći. *I jesti*, veli on
meni, baš imam nješto reći. Pa dobro — recite ako je što. Na
to on: *Čuo sam da je Duišin ovo dana 2 — 3 puta u zavod
dolazio — Ja ga gospod. niasam vidio. Čuo sam također da
ste se Vi sinoć Duišinom po Gružu šetali i u kafani skupa
bili.* — Jesam, rekoh mu ja. — Na to on meni: *Ja Vam za-
branjujem s'njim obćiti jer je ono nepoštenjak i propalica a
ako Vi s' njim budete obćili smatrati ću i Vas za takova.*
A ja njemu: Duišin je moj prijatelj a ja ga za takova, kako
ga Vi opišujete, nesmatram. — *Duišin je Vaš prijatelj?* Da-
kako — *Eh pa dobro ako ste Vi njegov, a onda niste moj
prijatelj?* Na ove njegove zadnje rieči nisam mu ništa odgo-
vorio, pak bi stvar time morala biti gotova, nu opet se on
k' meni obrati veleć mi: *Molim Vas gosp. Buliću učinite mi
ljubav neobćite onom osobom, koju sam ja vani zavoda iz-*

*bacio i koju dobro poznajem, vjerujte meni kao otcu i pri-
jatelju.* Ja njemu na to: Ako Vi od mene za ljubav tražite,
još bi Vam mogao učiniti, ali ako Vi to zahtijevate tada jok.
Zatim dodosmo do zavoda i odosmo u Ravnateljstvo, kamo si
je dao sazvati gosp. Supila, pak i njemu: *Pazite gosp. Supilo
da ako Vas još jednom vidim vani ili u zavodu sa Duišinom
namah ću Vas vani zavoda izbaciti, ono vam je nepoštenjak,
propalica it. d.* Supilo mu se stao ispričavati da on s njime
mora obćiti jer mu je bio učiteljem. Zatim opet. *A što raz-
govarate sa Duišinom? Valjda o zavodu jeli?* Ovim se je i to
završilo. Kad smo pred zavod izašli veli Gondola meni:
Jesam li ga kako opraao? — jeste — rekoh mu. Na to on
opet: *nastojte da gosp. Supilo neupotrebi ono što sam mu
rekao jer sam se preveć izrazio pak bi me compromitirao.*
— A sad da pređem na najzadnju i najvažniju galamu. U
prošlu sriedu dođe k meni, baš u podne, Stražičić i Muho-
berac sa košom limuna, moleć me da bi i ja dao zavod za
onu večer razsvietliti, na što sam jim jednostavno odgovorio:
U ovoj prigodi ja nečinim ništa, jer je to zavod, a da je
kakva druga bih drage volje. To je njih doduše strašno izne-
bušilo, pak mi od neprilike neznadoše što drugo odgovoriti
nego — mi smo učinili svoju dužnost — i odoše. — U večer,
kad je bilo to veliko slavlje nisam iz zavoda htio nikoga
pustiti, bojeć se kakovi nerada, a samo okolo devete ure ja
se uputi k' kafani. Ali pošto sam se putom sa Nikom Pozzom
susreo, tako podoh s'njime a na povratku odosmo obojica u
kafu, kamo smo zasjeli za isti stol, gdje je sjedio Gik, Đorđe
i još njeka dvojica, koje po imenu neznam. — Sjedio sam
s' njima valjda pol sata a onda podoh sam put Kantafika ja
s' njima se kašnje nisam više ni združio. — U petak u jutro
podoh opet put kafane i susretnem Stražičića sa ženom u
kolima, netom su me mimoišli, obazrem se i vidim gdje on
ženi nješto šapće — sigurno o meni. — Uvečer istoga dana
vidio sam poći u Gondole Stražičića i Muhoberca, te su kod
njega dobra 2 sata postali. Sutra dan u jutro, dakle u su-
botu, sjedio sam pred zavodom, tu je prošao Muhoberac, ali
me nije smio ni pogledati — sigurno mu je duša šporka. Kad
je bilo okolo 8 sati eto i Gondole u zavod, pozdravi Buzo-
lića i dade mu ruku a meni ni besjede nego — *imali što nova
u zavodu?* — rekoh — neima. — Stvar sam namah razumio
i već krv mi udarila u lice. On se malo prošetao gore dole
promišljajuć kako da započne a onda okrenuv se k' meni reče
mi: *Ja sam Vam već više puta rekao da neću politike u za-
vodu — Ta to znam, rekoh, pa je i neima.* — Nu to je bio
samo uvod netemeljit, jer je i sam osvjedočen da u zavodu
neima politike. — Vi ste proti mene gosp. Buliću *agitirali, Vi
obćite vani zavoda Gikom, Duišinom, osobam koje su mi ne-
prijatelji i ja Vam to zabranjujem.* Ja njemu — *Lei mi fa da
ridere — To Vi fo' da ridere?* — Certo che mi fa da ridere
quando si prende la liberta d'imporni a non unirmi fuori
dell'istituto con persone che non sono di suo colore.²³

U slijedećem pismu Stjepo Bulić opisuje kako je svada
tekla poslije brzojava dum Frani Buliću, njegovome stricu,

Frano Supilo — treći u najgornjem redu —
u Poljoprivrednoj školi u Gružu

koji je poručio svome prijatelju dum Marku Topiću, da ispita sve to i da ih gleda pomiriti. Nije dum Marko ništa uspio.

Dr Pero Čingrija ipak i dalje preporučuje intervenciju Topićevu u odgovoru Stjepu Buliću: »Kad bih Vam rekao da se latite jednoga srestva ili drugoga, da postupate na ovaj ili onaj način, moglo bi se misliti da ja to činim iz kakve zlobe ili zavisti prema Gonduli, a to ja neću i nemogu dopustiti. Dapače ja njemu, oli, da se bolje izrazim, njegovim starim i novim (podvukao Čingrija — HH) prijateljima, imam biti haran donekle za to što su me izbavili iz pandža dubrovačke ludosti i nedosljednosti. Vi imate dobra i poštena prijatelja u Dum Marku, koji je prijatelj i vašem stricu, pak nije sumnje da će vas on lijepo i za vaše bolje posvijetovati.«²⁴

Bulić je citirano pismo datirao danom 22. srpnja 1889., a već 29. arpila 1890. Frano Supilo piše svoju ostavku na mjesto prefekta i to ovim riječima: »Podpisani molim najponiznije Taj Slavni Kuratorijum, da bi milostivo se udostojao čim prvo riešiti me službe prefekta kod poljodjelskog zavoda. Uzrok mome odstupanju jedino je taj, što sam uslied narušena zdravlja (bolesti prsijuh) postao za sad nemoćan za svaki rad. Molim ponizio da bi mi Taj Slavni Kuratorijum neuzkratilo i daljnje svoje možno pokroviteljstvo kao i svjedočbu moga ponašanja i djelovanja u zavodu kao prefekta. U najdubljoj odanosti ostajem ponizni sluga Toga Slavnoga Kuratorija.«²⁵

Od svih tih događaja do prvog broja »Crvene Hrvatske« od 7. II 1891. nije daleko. A u tom prvom broju je i programski članak, u kojem se kaže, da će list braniti hrvatstvo od srpskog ekskluzivizma, jer »ljubavi nema bez zamjenite časti i poštovanja i bratskih prava i svetinja«, zatim proklamira, da je za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja na temelju narodnog i državnog hrvatskog prava, istiće devizu »netaknutog amaneta vjere u Boga i u vjerske istine« pa zaključuje ovim riječima: čudorednost, iskrenost i poštenje!

Ali i taj njegov program i taj njegov list dočekuje predsjednik narodne stranke u Dalmaciji veoma oštrim riječima — »sugranasti Supilo«,²⁶ a svome prijatelju i sumišljeniku dr Peru Čingriji piše: »Osoba, koja je u stanju biti dobro obaviještena, javlja mi da će naumljeni list u Dubrovniku, pod tobožnjim imenom »Crvena Hrvatska«, zastupati tamo interese tako zvane stranke prava, tojest starčevićanstva iliti steklišta, iliti srbožderstva... Ako igdje, to u Dubrovniku nije mjesto za steklištvu i hrvatski šovinizam; dapače sve protivno... Razdora ima dosta, ne treba ga još povećavati...²⁷ I konkretan prijedlog u pismu od 30. VII 1892.: »Kad ste »Crvenu« ustanovili, nieste promislili na kakav Odbor, koji da je nadzire...»

Čingrija je prihvatio ovaj Klaićev savjet i sigurno bitno utjecao na Supila — i to je najsnažniji utjecaj u njegovoj mladosti²⁸ — ali mladi dvadesetogodišnji u dnik je već iz

svojih školskih dana iznio neko iskustvo, za kojim je išao. Taj put ga nije odveo ka sjajnoj bankarskoj karijeri Melka Čingrije, ka osiguranju egzistenciji dobro plaćenog bankovnog činovnika Stjepa Gjivića niti na kapetanski most Helle-rov. Frano Supilo, sin »Iva kamenara«, izabrao je drugačiji put ostavši, u krajnjoj crti, vjeran svojoj mladosti.

Naravno, austrijske škole u cjelini — impregmirane ograničenim režimskim duhom — malo su pomogle; možda tu i tamo, ličnim primjerom, poneki profesor je pomagao, ali nijedan među njima nije imao dublje obrazovanje.

¹ Vidi spisak siromašnih učenika i učenica uz zapisnik redovite IV sjednice dubrovačkog mjesnog školskog vijeća od 8. IV 1885. u dubrovačkom Državnom arhivu.

² BALDO KOSIĆ (1829 do 1918), samouk, profesor, faunist (ihtolog), osnivač i čuvar gradskog prirodnjačkog muzeja u Dubrovniku. O njemu je u svojim neobjavljenim memoarima dr Pero Čingrija napisao: »Za Balda je njegov muzej bio sve, za nj je živio, a radi njega je nekako i umro. To kažem jer je bio navikao, da do kasnog doba noći u muzeju radi; pak jedno večer vraćajući (se) svojoj kući, ošte-tila mu se mala svjetiljka što sa sobom nosio te on čovjek već u osamdesetoj i sedmoj godini pao; a taj pad nakon dugog bolovanja prouzročio smrt.« — Njegova zbirka ja osnova za sadašnju zbirku ptica i riba u dubrovačkoj okolici, koju stvara u Biološkom institutu JAZU na Lokrumu pre-parator Andrija Lesinger.

³ Đivo Supilo i sada živi u Dubrovniku. Napisao je svoje memoare, u kojima je prva glava posvećena djetinjstvu i školovanju Frana Supila. Neobjavljeni su.

⁴ To se ne može provjeriti, naravno, a pogotovo ne u arhivu ove škole, koji je velikim dijelom izgubljen.

⁵ Zanimljiva je sjednica, koja je održana u gimnaziji 28. III 1885. Sjednici je predsjedavao prof. Luko Zore, a učestvovali su: Rafo Janni, J. Katić, Castrapelli, Zglav, Borštnik, Fr. Katić, Čubretović, Posedel, Deanović. — »Pošto Predsjednik otvori sjednicu, na urečenu uru, Izvjestitelj čita odborovo Izvješće (u arhivu gimnazije ga nema — HH) o istrazi Hellera i njegove družine. Kad svrši čitanje, Predsjednik otvori raspravu. G. Borštnik predlaže da se istraga o Hellera samome ustupi Sudu, a u ostalima da se produži istraga o ovome zavodu, jer, što se tiče uvijek zadnjih, nema u istrazi dosta materijala da može osnovan sud o tome pitanju izreći. Pošto je otvorena rasprava o ovom prijedlogu, g. Deanović kaže, da prije nego se ustupi istraga o Hellera c. k. Sudu, učiteljski zbor imao bi izreći svoj sud o njemu, kaonoti učeniku ovoga zavoda. — G. Palunko kaže, da ima dostatno materijala o istrazi da se svijema opredijeli zaslužena kazna, jer drukčije bi bilo periculum in mora, jer svi učenici uzrujani su, te kad bi vidjeli da se nije ništa opredielilo, sablaznili bi se. — G. Predsjednik veli da što se tiče predanja istrage o Hellera c. k. Sudu, to je stvar Starije vlasti, a da mni da periculum mora nema, pošto je Heller privremeno isključen iz zavoda. — Stavljn na glaso- vanje prijedlog Borštnikov ima li se produžiti istraga o ostalim učenicima, bi primljen sa sedam glasova protiv a tri. Usljed ovoga glasanja, biše izabran jednoglasno u novi odbor za istragu gg. Borštnik i Katić Frano... Sjednica od 1. IV 1885.: »Prof. Palunko u ime istraživaoca predlaže, da Josip Heller, učenik III razreda bude odalečen iz ove gimnazije za tri semestra, naime do početka školske godine 1886/7; učenici Stjepan Gjivić iz IV razreda i Niko Gučić iz III razreda, da budu odalečeni iz ovog zavoda za ovo polugodište; Dragomir Gučić, učenik II razreda da bude kažnjen su 16 sati zatvora i malo pristojnim u ponašanju. Glede kazne koja bi se imala predložiti za Melka Čingriju, učenika II razreda odbor se nije mogao sporazumjeti, jer su dva člana bila mnjenja, da se Čingrija odaleči iz ovog zavoda za ovi semestar samo, dočim ostala dva člana za tri semestra. Gos- pada istraživaoci uvjereni, da je ova kazna blaga, uzeše u obzir sljedeće okolnosti. — Za Hellera zanemareni domaći uzgoj (jer nema oca) narav odveć živa i nagla i valjanost njegovu (I — i u razredu); za ostale učenike mladenačku nepromišljenost, udaljenost od svojih roditelja i dosadašnje dobro ponašanie. Predsjednik otvara razpravu o ovim predlozima. Poslije duga razgovora stavlja na glasanje ka- zan za Hellera, koja glasi, da taj učenik bude odalečen iz ovoga zavoda za tri semestra naime do početka školske godine 1886/7. Ovaj predlog bi jednoglasno primljen. — Predsjednik otvara zatim razpravu za Čingriju. — Učitelj

Viktor Šerbu, ulje — »Minčeta«

Posedel, smatra Čingriju ništa manje krivim nego Hellera, pa mu predlaže istu kazan. — Prof. Deanović, uvažujući oblakšice, koje se mogu navesti za Čingriju, naime: da nema jošte punih 12 godina; da nema upliva na učenike kao što Heller; njegovu valjanost; dosadanje njegovo dobro ponašanje; česte prilike da se upozna sa politikom i osnovanu nadu, da će se popraviti: predlaže, da ga se kazni samim jednim semestrom odalečenja iz ove gimnazije. — Za predlog Posedela glasuju: Zore, Posedel, Palunko, Castrapelli, Borštnik, Zglav i Janni. — Za predlog Deanovića glasuju: Deanović, Pasarić, Frano Katić, Josip Katić i Čubretović. — Predlog Posedela bi primljen. — Za Gjiivića i Nika Gučića svi učitelji jednoglasno glasuju, da budu izgnani iz ove gimnazije za ovi semestar; za Dragomira Gučića i za Bandura da budu podepsani onaj su 16 ura zatvora i malo pristojno u ponašanju a ovaj su 8 ura zatvora i pristojno u ponašanju.»

Dr Pero Čingrija je pisao žalbu u Zadar, ali je ovdje ne mogu navesti zbog njene dužine, iako je veoma zanimljiva.

⁶ CASTRAPELLI STEFAN (umro 24. V 1885), nadzornik mjesnih pučko-građanskih škola u Dubrovniku i predsjednik mjesnog školskog vijeća.

⁷ ADAMOVIĆ VICE (1838 do 1919), direktor pučko-građanske škole i pisac nekih historijskih rasprava, a među njima je najznačajnija knjiga »Grada za istoriju dubrovačke pedagogije«. Srpska politička orijentacija. O njemu je njegov dak, a kasnije slikar, Marko prof. Rašica napisao u svojim neobjavljenim memoarima: . . . »I tako nastane moja prva slika po prirodi. Sav sretan nad tim prvim uspjelim radom, krenem kući. Taman je na vrata od Ploča, a ono dolazi iz grada prema meni moj dobri, plemeniti i nezaboravni, vrlo poštovani g. upravitelj pučke i građanske škole g. Vice Adamović, dostojanstvena prika-za, koji me je jako čutio (volio), a znao je vrlo dobro crtati. Uхвати on mene za rame, upre prstom u blok: »Ukaži!« Primi on otvoreni blok u ruke, baci, kao revoltiran, pogled na mene, pa na sliku, pa opet na mene pa na sliku, a mene uhvatila tremarella (treskavica). Pogleda on mene ama strogo, a u meni se sledila krv — samo što ne proplačem! Klecaju mi koljena. Ja zanijemio i sve grebem po ovo moga sitnog mozga što sam teška skrivio, da me ovako strogo premjerava? Ne znam nikako na koji način da si protumačim to njegovo strogo raspoloženje. To su samo hipovi, ali zabijaju se u dušu kao oštri čavlići.

— Ma jesi li ti ovo sve sam učinio?! — izusti napokon. — Hodi sa mnom! — primi me opet za rame i povrati se sa mnom u grad, a ja u stotinu misli kud će on to sad sa mnom.

Odevo on mene ravno u jednog poznatog zlatara na Placi, kod kojega sam ja često virio kako izrađuje predmete iz filigrana, a koji se bavio iz slikarstvom i moram reći da mi je onda njegov rad imponirao. K njemu je zalazio i Bukovac.

— Ukaži gospodar! — zapovijedi on meni nakon što je prije toga na samu progovorio dvije, tri riječi s njime. Zlatar me pogleda, zatim sliku i zapita koliko mi je godina.

— Ma ja neću biti zlatar — predusretne me hitro i pomalo i otrešito.

Primi on otvoreni blok u ruke, pogleda sliku, malo bliže, malo dalje, pogleda mene, zapita:

— Koliko ti je godina?

— Deset!

— Ma bravo, da bravo, samo ovako naprijed pa ćeš postat dobar slikar. Sve po naravi, nemoj ništa kopirati! Pa mi donesi ukazat!

I slugavam se, gospodar. Puno vam hvala, bit ćete služeni . . .«

Marko Rašica je bio među amaterima, koji su pripremili premijeru Vojnovićevog »Ekvinocija« u Dubrovniku. On je nacrtao kulise.

⁸ Vidi Zapisnik IV redovite sjednice mjesnog školskog vijeća od 8. IV 1885. — »Rasprava o jednom disciplinarnome prekršaju. Predsjednik čita sve spise koji se tiču tog prekršaja počinjenog od učenika IIIeg Razreda ove pučke učionice, Supila, pogibeljnim političkim čuvstvima, te

predlaže da u popratnici s kojom će se poslati rečene spise na Stariju vlast, bude napomenuto da po uvjerenju cijeloga mjesnoga Vijeća, na taj prekršaj ima bit imala uticaja treća ruka.«

⁹ Originalni zapisnik sa autentičnim Supilovim potpisom nalazi se u arhivu mjesnog školskog vijeća uz zapisnik IV redovite sjednice toga vijeća za 1885. Uz ta dva zapisnika i ostali su dokumenti o slučaju Frana Supila i družine. Ima svega deset dokumenata. Vidi osim toga ove dokumente u kotarskom školskom vijeću: br. 364. od 16. IV 1885., gdje školski nadzornik, Marko dum Topić, zadarskom provincijskom vijeću objašnjava »blagu podepsu« privremenog udaljenja Supilova iz škole, pa piše, da je ona izrečena: a) što je Supilo sam priznao svoju pogrešku, i tražio je popraviti svojim kašnjim ponašanjem u Rieci, b) što je najvaljatniji učenik građanske, c) što nije nagovarao drugove na taj prekršaj, d) što je obavezan da pohađa školu.« Vidi br. 350 od 5. IV 1885. također u arhivu kotar. šk. vijeća. I napokon broj 443. od 6. V 1885., u čijem sastavu je i jedan prepis zapisnika o Supilovom saslušanju i ova uputa iz Zadra: »Uz to je preporučiti c. k. Kotarskom školskom Vijeću da bdije najvećom pomnjom na rad učiteljah i na njihovom zanimanje i nauka učione, i da zabrani istim svako uticanje u stvari koje bi mogle imati ikakovu odjeku na školski odgoj učenikah, upućujući još uz to i mjestnog školskog Nadzornika (Castrapella — HH) kao osobu izabranu od Kotarskog školskog Vijeća, na najveći oprez bilo napram učiteljem, bilo napram učenikom, koji i jedni i drugi nesmiju se sjeckati nikakvim imenom na užtrb uzajamnog mira i djelovanja na samu štetu državljanskog odgoja.«

¹⁰ Vidi br. 97/1885. u arhivu nautičke škole u Dubrovniku, koji je u Pomorskom muzeju. Školom je upravljao Lujo Klaić, brat Miha Klaića, predsjednika narodne stranke u Dalmaciji.

¹¹ Vidi br. 126/1885. a arhivu dubrovačke nautičke škole.

¹² Vidi br. 16/1886. u arhivu dubrovačke nautičke škole. Zadarski je broj 4452.

VOJNOVIĆ GIURO (1834 do 1895), brat Konstantina Vojnovića i stric Luja i Iva Vojnovića.

¹³ Vidi »Godišnja izvješća o Poliodjelskom Zavodu«, sveska 1. i 2., Naučna biblioteka u Dubrovniku, signatura 904 — 1/R i 904 — 2/R.

¹⁴ Stipendiju mu je dala cavtatska općina i to 180 forinti godišnje.

¹⁵ Ostaci arhiva polioprivredne škole čuvaju se u dubrovačkom Državnom arhivu.

¹⁶ Škola je bila dvogodišnja s praktičnom obukom. Na njenom mjestu je danas IV osnovna škola.

¹⁷ Vidi zapisnik od 20. septembra 1889. i od 22. listopada 1889. poliodjelske škole.

¹⁸ Kuratorijum je bio upravni odbor te škole, a na čelu mu je bio Frano barun Gondola, istaknuti član srpske stranke u Dubrovniku.

¹⁹ Vidi zapisnik II redovite učiteljske sjednice 8. II 1889. poliodjelske škole.

²⁰ Sva podcrtavanja u čitavom ovom pismu izvršio S. Bulić.

²¹ DUIŠIN ANTUN, učitelj u građanskoj školi, u čijem je sastavu bila osnovna škola.

²² POZZA NIKO, posjednik.

²³ Pismo se čuva u zaostavštini Pera i Melka Čingrije u Državnom arhivu u Dubrovniku.

²⁴ Ibidem.

Stjepo Bulić nije tada predao ostavku. MARKO TOPIĆ je svećenik, predsjednik kotarskog školskog vijeća i kotarski školski nadzornik.

²⁵ Vidi br. 19. od 22. IV 1890. u arhivu poliodjelske škole. Nigdje niko više ne pominje tu Supilovu »bolest prsijuh«.

²⁶ Vidi pismo br. 29. od 30. VIII 1892. u III svesku »Arhivskog vjesnika« (Nada Beritić: »Iz korespondencije Miha Klaića«).

²⁷ Vidi pismo br. 27., ibidem.

²⁸ Uskoro će izaći iz štampne knjiga Supilovih pisama dr. Peru Čingriji i dr. Anti Trumbiću od 1894. do 1912. i u njoj će biti veoma mnogo podataka o životu i shvaćanju Frana Supila, političara i urednika.